

Отримано: 17 червня 2025 р.

Прорецензовано: 18 червня 2025 р..

Прийнято до друку: 20 червня 2025 р.

e-mail: nataliia.kulesha@oa.edu.ua

oa@oa.edu.ua

DOI: <http://doi.org/10.25264/2415-7384-2025-18-51-57>

Кулеша Н. П., Пасічник І. Д. Теоретико-методологічні аспекти поняття психологічна реабілітація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. № 18. С. 51–57.

УДК: 159.9:615.851

Кулеша Наталія Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Національного університету «Острозька академія»
ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-9486-1669>

Пасічник Ігор Демидович,

доктор психологічних наук, професор, президент
Національного університету «Острозька академія»
ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-7785-2584>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

Стаття присвячена комплексному теоретико-методологічному аналізу поняття «психологічна реабілітація» у сучасному науковому дискурсі. Автори підкреслюють зростаюче значення психологічної реабілітації в контексті сучасних соціальних викликів, таких як війни, природні катаклізми, поширення хронічних захворювань та психологічних розладів. Незважаючи на значний прогрес у цій галузі, у статті акцентується увага на наявних проблемах, зокрема: багатозначності терміну, відсутності уніфікованих критеріїв ефективності, фрагментарності методологічних підходів, недостатньому врахуванні соціокультурного контексту та проблемах міждисциплінарної взаємодії. У статті представлено аналіз останніх досліджень та публікацій як українських (Дигун І., Журба М., Гейко Є., Завацька Н., Дуб В., Царенко Л., Романовська Л. та інші), так і зарубіжних науковців (Monden K., Trost Z., Scott W., Bogart K., Driver S. (2017), Sánchez J., Rosenthal D., Tansey T., Frain M., Bezyak J. (2010), Stiers W. (2016), Tackett M., Nash L., Stucky K., Nierenberg, B. (2016)). Розглянуто різні підходи до визначення психологічної реабілітації, її мети та завдань. Окремо висвітлено специфіку та особливості проведення психологічної реабілітації з урахуванням різних етапів та фаз, зокрема за теоретико-прикладним спрямуванням, що досліджували Дуб В., Коваль В., Кісарчук З., Титаренко Т., Фуштей О. та інші. Автори детально аналізують розуміння психологічної реабілітації як комплексного, інтегративного та багатовимірного процесу, спрямованого на відновлення психічного здоров'я, корекцію станів та поведінки, а також розвиток психологічних ресурсів особистості. Підкреслюється значення нормалізації психічного стану, гармонізації образу «Я», відновлення комунікативних здібностей та адаптації до соціуму. Особливу увагу приділено аксіологічному підходу, що допомагає комбатантам переосмислити досвід і знайти нові життєві сенси.

Ключові слова: психологічна реабілітація, психічне здоров'я, травма, ПТСР, адаптація, військовослужбовці, комплексний підхід, соціокультурний контекст, теоретико-методологічний аналіз.

Natalia Kulesha,

PhD in Psychology, Associate Professor,
Department of Psychology
National University "Ostroh Academy",
ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0001-9486-1669>

Ihor Pasichnyk,

Doctor of Science in Psychology, Professor, President
of the National University of Ostroh Academy
ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0001-7785-2584>

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE CONCEPT OF PSYCHOLOGICAL REHABILITATION

This article is dedicated to a comprehensive theoretical and methodological analysis of the concept of "psychological rehabilitation" within contemporary scientific discourse. The authors emphasize the growing importance of psychological rehabilitation in the context of modern social challenges, such as wars, natural disasters, and the proliferation of chronic diseases and psychological disorders. Despite significant progress in this field, the article highlights existing problems, including: the ambiguity of the term, the lack of unified effectiveness criteria, the fragmentation of methodological approaches, insufficient consideration of the socio-cultural context, and issues of interdisciplinary interaction. The article presents an analysis of recent research and publications by both Ukrainian (Dihun I., Zhurba M., Tsarenko L., Romanovska L., and others) and international Monden K., Trost Z., Scott W., Bogart K., Driver S. (2017), Sánchez J., Rosenthal D., Tansey T., Frain M., Bezyak J. (2010), Stiers W. (2016), Tackett M., Nash L., Stucky K., Nierenberg B. (2016)),

Various approaches to defining psychological rehabilitation, its goals, and objectives are examined. The article specifically addresses the peculiarities and characteristics of psychological rehabilitation, taking into account its different stages and phases, particularly from a theoretical and applied perspective, as researched by Dub V., Koval V., Kisarchuk Z., Tytarenko T., Fushety O., and others. The authors thoroughly analyze the understanding of psychological rehabilitation as a complex, integrative, and multidimensional process aimed at restoring mental health, correcting states and behaviors, and developing an individual's psychological resources. The importance of normalizing mental state, harmonizing the "self-image," restoring communication skills, and adapting to society is underscored. Particular attention is given to the axiological approach, which helps combatants re-evaluate their experiences and find new meanings in life.

Keywords: psychological rehabilitation, mental health, trauma, PTSD, adaptation, military personnel, complex approach, socio-cultural context, theoretical and methodological analysis.

Постановка проблеми. У сучасному світі психологічна реабілітація є однією з ключових сфер психологічної науки та практики, що набуває особливого значення в умовах зростаючих викликів, пов'язаних із соціальними потрясіннями, війнами, природними катаклізмами, а також поширенням хронічних захворювань та психологічних розладів. Вона спрямована на відновлення психічного здоров'я, соціальної адаптації та повноцінного функціонування особистості після пережитих травм, стресів, хвороби чи інших деструктивних впливів.

Незважаючи на значний прогрес у розробці та впровадженні реабілітаційних програм, у науковому дискурсі все ще існують значні розбіжності та невирішені питання щодо теоретико-методологічних аспектів поняття "психологічна реабілітація". Це проявляється у відсутності єдиного, уніфікованого визначення, що призводить до термінологічної плутанини та ускладнює систематизацію знань у цій галузі. Різні наукові школи та практичні підходи часто оперують власними інтерпретаціями, що унеможливорює створення цілісної концепції та універсальних методологічних засад.

Зокрема, проблемними є такі аспекти:

- багатозначність терміну: поняття «психологічна реабілітація» часто використовується як синонім до інших термінів (наприклад, психокорекція, психотерапія, психологічна допомога), що розмиває його специфіку та зміст;

- відсутність чітких критеріїв: недостатньо розроблені уніфіковані критерії ефективності психологічної реабілітації, що ускладнює оцінку її результатів та порівняння різних методів;

- фрагментарність методологічних підходів: наявні методологічні підходи часто є вузькоспеціалізованими, орієнтованими на окремі категорії осіб (наприклад, ветерани, внутрішньо переміщені особи, жертви насильства, особи з інвалідністю), що перешкоджає формуванню інтегрованої та комплексної системи реабілітації;

- недостатнє врахування соціокультурного контексту: теоретичні моделі не завжди повною мірою враховують соціокультурні особливості та індивідуальні потреби різних груп населення, що може знижувати ефективність реабілітаційних заходів;

- проблеми міждисциплінарної взаємодії: недостатня координація та інтеграція зусиль фахівців різних галузей (психологів, медиків, соціальних працівників) у процесі реабілітації.

Зазначені проблеми свідчать про нагальну потребу в поглибленому теоретико-методологічному осмисленні поняття «психологічна реабілітація». Такий аналіз дозволить не лише систематизувати наявні знання, а й розробити єдині концептуальні засади, що сприятимуть підвищенню ефективності реабілітаційних програм, оптимізації підготовки фахівців та забезпеченню більш якісної психологічної допомоги особам, які її потребують.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження та проведення психологічної реабілітації є предметом активного вивчення як українських, так і зарубіжних науковців. Серед українських дослідників, що останнім часом звертались до цієї теми, варто виділити Дигун І. (2023), Журбу М. (2023), Гейка Є. (2023), Дуба В. (2017), Чуйко О. (2017), Шаумян О. (2020), Романовську Л. (2024) та інших. Зарубіжні науковці, такі як Monden K., Trost Z., Scott W., Bogart K., Driver S. (2017), Sánchez J., Rosenthal D., Tansey T., Frain M., Bezyak J. (2010), Stiers W. (2016), Tackett M., Nash L., Stucky K., Nierenberg, B. (2016), також зробили значний внесок у розуміння цієї проблематики.

Мета статті є комплексний теоретико-методологічний аналіз поняття "психологічна реабілітація", спрямований на його уточнення, систематизацію та вироблення єдиних концептуальних засад.

Виклад основного матеріалу. Українські автори активно досліджують психологічну реабілітацію, зокрема у контексті наслідків війни, травм і ПТСР [3; 6; 9; 12]. Так, Мельник А. зазначає, що «психологічна реабілітація – це різновид психологічної допомоги, яка націлена на відновлення втрачених або порушених психічних можливостей і здоров'я» [9, с.56]. Він підкреслює важливість заходів психореабілітації вже в ході бойових дій. Основними завданнями цього процесу є нормалізація психічного стану, відновлення психічних функцій, гармонізація образу «Я» ветерана та допомога у встановленні конструктивних відносин з іншими [9].

Борецька Л. визначає психологічну реабілітацію військовослужбовців як «комплекс заходів, спрямованих на збереження, відновлення та корекцію психофізіологічних і психічних функцій, оптимального рівня боєздатності військовослужбовців, які постраждали внаслідок психотравмуючих чинників» [3, с. 85]. Вона акцентує увагу на необхідності діагностики психічного стану, нормалізації порушених психічних функцій та створенні сприятливих умов для ефективного виконання службових обов'язків [3]. Відповідно, проблема психологічної реабілітації в Україні є надзвичайно актуальною, особливо у світлі наслідків військових дій. Інтеграція різних підходів до відновлення психічного здоров'я військовослужбовців може сприяти їхній успішній адаптації до соціального середовища та виконанню професійних обов'язків.

Болтоносов С. стверджує, що ключовим завданням психологічної реабілітації є зменшення впливу хронічних психічних розладів, таких як ПТСР, особливо серед військовослужбовців, які мають супутні проблеми, наприклад, зловживання алкоголем. Він підкреслює, що ефективна реабілітація повинна містити комплексний підхід, орієнтований на відновлення емоційної рівноваги та корекцію поведінкових моделей [11].

Бриндіков Ю. надає визначення психологічної реабілітації як комплексного процесу, спрямованого на допомогу особі у формуванні нової системи значимих стосунків. Учений зазначає, що реабілітація має охоплювати відновлення позитивного ставлення до себе, співвіднесеного зі світом, минулим, сьогоденням і майбутнім життя [13].

Значну увагу аспекту соціально-психологічної реабілітації приділяє Володарська Н., яка зазначає, що діалогова психотерапія може бути ефективним засобом для подолання наслідків травматичного досвіду. Авторка наголошує, що перепроєктування життя, встановлення нових цілей і орієнтирів є необхідним етапом цього процесу. Вона визначає це як активізацію здатності до інтеграції, що дозволяє не тільки подолати наслідки травматичних подій, а й досягти якісно нового рівня функціонування [2].

Гавенко В. визначає психологічну реабілітацію як комплекс заходів, спрямованих на відновлення не лише психічного балансу, але й комунікативних здібностей, самооцінки та механізмів адаптації. Він наголошує, що реабілітація військовослужбовців повинна враховувати їхні індивідуальні потреби у професійному, сімейному та соціальному середовищі [8].

Дослідження Гавловського О. у 2023 р. медико-соціально обґрунтовує систему реабілітації осіб, які постраждали від збройного конфлікту та мають стрес-асоційовані розлади. У своїй дисертації Гавловський О. розглядає реабілітацію як комплекс медичних, психологічних та соціальних заходів, спрямованих на відновлення максимально можливого рівня функціонування та якості життя осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Це широкий спектр дій, що містить лікування, відновлення втрачених навичок, соціальну інтеграцію та адаптацію.

Психологічна реабілітація визначена автором як невід'ємна складова загальної реабілітації, що фокусується на відновленні психічного здоров'я та психологічного благополуччя постраждалих. Вона містить діагностику, корекцію та профілактику стрес-асоційованих розладів (таких як ПТСР, тривожні розлади, депресія), психологічну підтримку, розвиток копінг-стратегій, підвищення стресостійкості та допомогу в реінтеграції у повсякденне життя. Основний акцент зроблено на подоланні наслідків психотравмуючих подій та відновленні внутрішніх ресурсів особистості [12].

Данілевська Н. зазначає, що психологічна реабілітація передбачає не лише відновлення психічного балансу, але й формування здатності долати наслідки травматичних подій. Вона наголошує, що особливості бойових психотравм потребують спеціалізованого підходу, який враховує індивідуальні реакції на стресові ситуації [15].

Назаренко І. звертає увагу на багатогранність психологічної реабілітації, яка повинна містити як психотерапевтичні, так і соціально-адаптаційні методи. Вони підкреслюють, що психологічна допомога має бути спрямована на подолання емоційних бар'єрів, розвиток стійкості та повернення до активної участі в соціальному житті [8].

Сиропятов О.Г. зауважує у своїх дослідженнях на важливість соціальної підтримки у процесі реабілітації. Він зазначає, що головним завданням є забезпечення умов для успішної адаптації та інтеграції військовослужбовців у мирне суспільство. Його дослідження підкреслюють, що реабілітаційні програми мають бути адаптовані до особливих викликів, з якими стикаються ветерани [1].

Психологічну реабілітацію комбатантів Попелюшко Р. розуміє як комплексну систему медико-психологічних, педагогічних та соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, а також особистісного та соціального статусу учасників бойових дій, які отримали травми та поранення під час виконання професійних обов'язків. Попелюшко Р. у своєму дослідженні вивчав психолого-аксіологічні засади реабілітації комбатантів при віддалених наслідках стресогенних впливів. Розуміння реабілітації, відповідно до його підходу, в цілому охоплює ширший спектр заходів, що базуються на психолого-аксіологічних засадах. Це означає, що процес відновлення враховує не лише психічний стан, а й ціннісні орієнтири особистості, сприяючи її адаптації та

реінтеграції у суспільство після віддалених наслідків стресогенних впливів. Дослідження акцентує увагу на важливості аксіологічного підходу, який допомагає комбатантам переосмислити свій досвід і знайти нові життєві сенси [1; 6].

У роботі Чупіної К. за 2021 року дослідження соціально-психологічної реабілітації студентів з обмеженням життєдіяльності за допомогою інклюзивного туризму. У своїй дисертації Чупіна К. розуміє реабілітацію як комплексний процес відновлення фізичних, психічних та соціальних функцій осіб з обмеженням життєдіяльності, спрямований на досягнення максимально можливої самостійності та покращення якості життя. Цей процес охоплює різні аспекти – від медичного до соціального, з акцентом на активну участь самої особи.

Психологічна реабілітація, у трактуванні авторки, є ключовою складовою загальної реабілітації, що фокусується на відновленні емоційно-вольової сфери, когнітивних функцій, особистісного зростання та соціальної адаптації. Вона передбачає корекцію негативних психологічних станів (наприклад, тривоги, депресії, низької самооцінки), розвиток комунікативних навичок, формування позитивного «Я-образу» та сприяння повноцінному охопленню в суспільне життя. Особливістю підходу Чупіної К. є використання засобів інклюзивного туризму, що дозволяє досягати цих цілей через нові враження, спілкування та активну діяльність [19].

Аналіз поняття реабілітаційної психології за дослідженням Дуб В. виявлено, що реабілітація – це складний, багатокомпонентний і багатовимірний процес, спрямований на відновлення, компенсацію або розвиток втрачених чи порушених функцій особистості, а також на її реінтеграцію в суспільство та досягнення максимально можливого рівня самостійності та якості життя. Це не просто медичне відновлення, а й соціальна, професійна та особистісна адаптація.

Психологічна реабілітація, за підходом Дуба В. є ключовою складовою загального реабілітаційного процесу, яка фокусується на відновленні психічного здоров'я, корекції психічних станів та поведінки, а також на розвитку психологічних ресурсів особистості. Вона містить діагностику психологічних проблем, психокорекцію, психотерапію, психологічну підтримку, навчання навичкам саморегуляції та подолання, а також формування позитивної самооцінки та життєвих перспектив [17].

Також помічаємо аналіз специфіки психологічної реабілітації за результатами досвіду Ізраїлю у дослідженнях Вдовіченко О., Соколової І., Педченко О., Степанової С. та Фролової О. [14].

У своїй праці Вдовіченко О. та співавтори розуміють психологічну реабілітацію як систематичний, багатоетапний та індивідуально орієнтований процес, що має на меті відновлення, корекцію або розвиток психічного здоров'я та функціонування ветеранів війни, які зазнали психологічних травм. Вона охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на подолання наслідків бойового стресу, таких як ПТСР, тривожні та депресивні стани. Автори підкреслюють, що сутність психологічної реабілітації полягає не лише в усуненні симптомів, а й у відновленні соціальної адаптації, особистісної цілісності та якості життя ветеранів. Цього досягають через психотерапевтичні інтервенції, психологічну підтримку, формування копінг-стратегій, а також сприяння реінтеграції у суспільство.

Такі вчені, як Лебедева С., Овсяннікова Я. та Похілько Д., розуміють психологічну реабілітацію як комплекс цілеспрямованих заходів, спрямованих на відновлення, корекцію та компенсацію порушених психічних функцій, станів та адаптивних можливостей осіб, які зазнали впливу психотравматичних факторів унаслідок збройних конфліктів або специфіки ризиконебезпечної професійної діяльності. Це процес, що передбачає подолання наслідків психічної травми, стабілізацію емоційного стану, розвиток копінг-стратегій та відновлення здатності до повноцінного функціонування у повсякденному житті. Автори акцентують увагу на тому, що психологічна реабілітація є безперервним процесом, який може охоплювати різні форми психотерапії, психологічного консультування, тренінгів та соціальної адаптації, враховуючи індивідуальні потреби та особливості кожного ветерана чи фахівця [6].

Також, такі вчені, як Стасюк В. та Федоренко Ю., розуміють психологічну реабілітацію як систематичний, багатокомпонентний процес, спрямований на відновлення психічного здоров'я, корекцію психологічних наслідків бойового стресу та реінтеграцію ветеранів Збройних Сил України у мирне життя. Цей процес передбачає подолання таких станів, як ПТСР, тривога, депресія, а також відновлення соціальної адаптації та особистісної цілісності. Автори наголошують, що сутність психологічної реабілітації полягає у відновленні втрачених психологічних ресурсів, формуванні ефективних копінг-стратегій та сприянні позитивному життєвому переосмисленню після травматичного досвіду [10].

Для Готича В. психологічна реабілітація – це не пасивний процес відновлення, а активна трансформація особистості, що допомагає їй не лише подолати наслідки травми, а й стати сильнішою, стійкішою та більш адаптивною [4].

Поняття психологічна реабілітація досліджують також іноземні вчені. Так, Монден К. (K. R. Monden) і Трост З. (Z. Trost) у своїх роботах дають визначення психологічної реабілітації як процесу, що відбувається після переживання травматичної події, коли відбувається відновлення психічного здоров'я і функціонування людини. На їхню думку, ефективною може бути реабілітація, яка міститиме підходи,

що допомагатимуть змінювати мислення та поведінку людини щодо стресових факторів. І такими підходами автори бачать підходи когнітивно-поведінкової терапії. В їх роботах піднімається питання соціальної підтримки, як важливого елементу процесу відновлення [20]. Основну увагу авторів зосереджено на людях з травмами спинного мозку, а психологічна реабілітація таких пацієнтів, на думку авторів, це не просто медичний процес, а багатогранний підхід, який поєднує психотерапію, соціальну адаптацію та підвищення стійкості до майбутніх викликів. Автори зосереджуються не тільки на подоланні людьми фізичних наслідків, а й на емоційних та соціальних аспектах таких травм. Основною досліджуваною якістю у їхніх дослідженнях є стійкість, і вона постає як здатність адаптуватися до життєвих труднощів і травм [20].

Френк Р., Каплан Б. і Розенталь М. (Frank, R., Caplan, B., Rosenthal, M.) визначають психологічну реабілітацію як галузь, що зосереджується на відновленні психічного здоров'я і життєздатності людини після травм чи хронічних захворювань. Реабілітаційна психологія – це спеціалізована сфера практики, яка «зосереджується на вивченні та застосуванні психологічних знань і навичок від імені осіб з обмеженими можливостями та хронічними захворюваннями з метою максимізації здоров'я та добробуту, незалежності та вибору, функціональних здібностей та соціальної ролі» [21, с. 92]. Вчені вважають, що дуже важливою є адаптація до нових умов життя через психологічну підтримку, а не тільки відновлення фізичних функцій людини. В полі дослідження Френка Р, Каплана Б. і Розенталя М. перебувають особи, що зазнали важких травм, таких як пошкодження спинного мозку або інші серйозні захворювання. Особливу увагу автори приділяють інтеграції психотерапевтичних і поведінкових підходів, які допомагають пацієнтам подолати емоційні бар'єри, адаптуватися до нових обставин, розвинути стійкість та відновити емоційне благополуччя [95].

Фрейн М., Бетхел М. і Бішоп М. визначають психологічну реабілітацію як комплексний процес, що охоплює відновлення психічного здоров'я та соціальної адаптації людей з травмами або інвалідністю. Вони акцентують увагу на специфічних викликах, з якими стикаються військові ветерани після повернення з бойових дій [21].

Санчес Дж., Розенталь Д., Танзі Т., Фрейн Н. і Безяк Дж. (Sánchez, J., Rosenthal, D., Tansey, T., Frain, M., Bezuak, J.) у своїх дослідженнях пропонують підхід, що містить подолання стигми, покращення функціонування в суспільстві та відновлення соціальних зв'язків людини. Вони визначають психологічну реабілітацію як процес відновлення якості життя, використовуючи Міжнародну класифікацію функціонування, інвалідності та здоров'я (ICF) для оцінювання фізичних та психологічних аспектів реабілітації, акцентуючи увагу на особистісних та соціальних факторах, що впливають на одужання [22].

Професор медицини та реабілітації Стієрс В. (Stiers, W.) визначає психологічну реабілітацію як галузь, що є спрямованою на максимізацію незалежності та функціональних можливостей людей із фізичними і когнітивними порушеннями, а також хронічними станами. На його думку, психологічна реабілітація містить роботу з емоційними, когнітивними та поведінковими аспектами, що сприяє адаптації до нових життєвих умов [23].

Підхід до питання психологічної реабілітації, який базується на принципах, розроблених Райт Б., і містить особливий акцент на адаптації та цілісному підході до реабілітації належить авторам Таккетт М., Неш Л., Стаки К. та Ніренберг Б. (Tackett, M. J., Nash, L., Stucky, K. J., Nierenberg, B.). Вони дають визначення психологічній реабілітації як процесу, що охоплює не лише відновлення психічного здоров'я осіб із серйозними захворюваннями або травмами, але й їх соціальну інтеграцію. Зазначені автори зосереджуються на розвитку психологічних компетенцій у фахівців, що працюють з реабілітаційною психологією, та на необхідності створення таких програм, які враховуватимуть і медичні, і психологічні аспекти допомоги [24].

Психологічну реабілітацію, як комплексний підхід, що має на меті відновлення особистісної функціональності та покращення якості життя пацієнтів відповідно до їх потреб, визначають Вайт Г., Суховерска М. та Кемпбел М. (White, G., Suchowierska, M., Campbell, M.) своїх роботах вони наголошують на важливості залучення у процес таких компонентів як: оцінку психологічного стану, індивідуальну терапію, групову підтримку та навчання навичкам щодо подолання стресу та управління емоціями [25].

Висновки. Підсумовуючи, ґрунтовний аналіз теоретико-методологічних аспектів поняття «психологічна реабілітація» демонструє його багатогранність та складність. Ми зазначаємо, що це не просто набір технік, а цілісний, науково-обґрунтований підхід, спрямований на відновлення психологічного благополуччя особистості після травматичних подій, стресу чи захворювань. Ключовим у розумінні цього поняття є усвідомлення його інтегративного характеру, що поєднує медичні, психологічні, соціальні та педагогічні принципи.

Визначення психологічної реабілітації має ґрунтуватися на системному підході, який враховує індивідуальні особливості людини, контекст її життя, а також динаміку відновлювальних процесів. Важливим є розуміння, що психологічна реабілітація – це безперервний процес, який вимагає гнучкості, адаптивності та постійного наукового пошуку для вдосконалення методів і стратегій. Лише так ми

зможемо забезпечити ефективну допомогу тим, хто її потребує, сприяючи їхній повній реінтеграції у суспільство та підвищенню якості життя

Список використаної літератури:

1. Волков К. (2023). Травматичний досвід: історична експлікація вивчення в психології. *Психологічні перспективи*, Вип. 41, 55–73.
2. Ворона П.В. (2018). Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на Сході України: зарубіжний досвід. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. № 3. 55–62.
3. Борецька Л.Г. (2015) Специфіка психологічної реабілітації учасників бойових дій. Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи. *Тези доповідей III Всеукраїнської науковопрактичної конференції*. Хмельницький, 2018. 232 с.
4. Дигун І.С. (2023) Соціально-психологічні умови реабілітації постраждалих внаслідок дії екстремальних стрес-факторів: дис.... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 218 С.
5. Дигун І.С., Журба А.М., Гейко Є.В., Журба М.А., Завацька Н.Є. (2023). Ефективність інтегрованої соціально-психологічної програми реабілітації постраждалих внаслідок дії екстремальних стрес-факторів. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, № 3 (62). Т. 2. 26-37.
6. Дуб В. (2017) Реабілітаційна психологія : методичні матеріали до семінарських занять [для студентів ВНЗ]. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 92 с.
7. Коляда Н., Кравченко О., Салата Н. (2020) Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. *Журнал «Соціальна робота та соціальна освіта»*. Вип. 5., 13-25.
8. Мельников, А., Гороховський, А., Костян, Я. (2023) Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни військовослужбовців. *Молодий вчений*, 11 (123), 23-26.
9. Мельник А. П. (2016) Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували в умовах бойових дій. *Психологічні перспективи*. Випуск 28. С. 176-185.
10. Пасічник І. Д., Демидюк В. М. (2023) Особливості подолання професійного вигорання у середовищі військовослужбовців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, Вип. 16. С. 4–12.
11. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах: Навчально-методичний посібник/ А.М. Романишин, О.В. Бойко, І.М. Гузенко. Львів: АСВ, 2014. 140 с.
12. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : зб. статей. за наук. ред. Т.М. Титаренко. Київ : Міленіум. 2020. 150 с.
13. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери. за ред. Л.С. Волинець. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
14. Романовська Л. (2024) Особливості психологічної реабілітації осіб, які пережили травматичні події. *Науковий журнал «Психологічні травелогі»*. Вип. 3. 251-260.
15. Тюріна В., Солохіна Л. (2022) Вплив воєнних конфліктів на психічне здоров'я людини: короткий огляд зарубіжних досліджень. Особистість. Суспільство. Війна. Матеріали Міжнародної конференції. Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. поліція України та і. Х., 116–118.
16. Фуштей О., Саранча І. (2023) Особливості психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. (1(57). С. 41-45.
17. Царенко Л. Г. (2019) Особливості переживання психотравми під час воєнного конфлікту. *Психологія: теорія і практика*, Вип. 1 (3), 158-170.
18. Чуйко О.В. (2017) Зарубіжні моделі психосоціальної реабілітації дітей, травмованих війною. *Український психологічний журнал*. № 1, 192-203.
19. Шаумян О.Г., Комісарчик Л.Е. (2020) Соціально-психологічна реабілітація дітей, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту на сході України. *Габітус*. Випуск 18. Т. 1., 145-149.
20. Monden, K. R., Trost, Z., Scott, W., Bogart, K. R., & Driver, S. The unfairness of it all: Exploring the role of injustice appraisals in rehabilitation outcomes. *Rehabilitation Psychology*, 2016, P. 61
21. Frank, R. G., Caplan, B., & Rosenthal, M. (Eds.). *Handbook of rehabilitation psychology* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association. 2010.
22. Sánchez, J., Rosenthal, D. A., Tansey, T. N., Frain, M. P., & Bezyak, J. L. Predicting quality of life in adults with severe mental illness: Extending the international classification of functioning, disability, and health. *Rehabilitation Psychology*, 61, 2010. P. 19-31.
23. Stiers, W. Teaching the foundational principles of rehabilitation psychology. *Rehabilitation Psychology*, 61, 2016. P. 54-64
24. Tackett, M. J., Nash, L., Stucky, K. J., & Nierenberg, B. Supervision in rehabilitation psychology: Application of Beatrice Wright's value laden beliefs and principles. *Rehabilitation Psychology*, 61, 2016. P. 74-81.
25. White, G. W., Suchowierska, M., & Campbell, M. Developing and systematically implementing participatory action research. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 85(4, Suppl 2), 2004. P. 3-12.

References:

1. Volkov K. (2023). Travmatychnyi dosvid: istorychna eksplikatsiia vyvchennia v psykholohii. *Psykholohichni perspektyvy*, Vyp. 41, 55–73. [in Ukrainian].
2. Vorona P.V. (2018). Shliakhy sotsialnoi reabilitatsii uchastnykiv ukrainsko-rosiiskoi viiny na Skhodi Ukrainy: zarubizhnyi dosvid. *Visnyk NADU. Seriiia «Derzhavne upravlinnia»*. № 3. 55–62. [in Ukrainian].
3. Dyhun I.S. Sotsialno-psykholohichni umovy reabilitatsii postrazhdalykh vnaslidok dii ekstremalnykh stres-faktoriv: dys.... kand. psykhol. nauk: 19.00.05. Kyiv, 2023. 218 S. [in Ukrainian].
4. Dyhun I.S., Zhurba A.M., Heiko Ye.V., Zhurba M.A., Zavatska N.Ie. (2023). Efektyvnist intehrovanoi sotsialno-psykholohichnoi prohramy reabilitatsii postrazhdalykh vnaslidok dii ekstremalnykh stres-faktoriv. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty: zb. nauk. prats Skhidnoukraiinskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia. K.: Vyd-vo SNU im. V. Dalia, № 3 (62). T. 2. 26-37. [in Ukrainian].*
5. Koliada N., Kravchenko O., Salata N. (2020) Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia ditei ta molodi z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v Ukraini. *Zhurnal «Sotsialna robota ta sotsialna osvita»*. Vyp. 5., 13-25. [in Ukrainian].
6. Dub V. (2017) *Rehabilitation Psychology: Methodical Materials for Seminar Classes [for University Students]*. Drohobych: Editorial and Publishing Department of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. 92 s. [in Ukrainian].
7. Melnikov, A., Horokhovskiy, A., & Kostian, Ya. (2023) Suchasni vydy reabilitatsii dlia postrazhdalykh vid viiny viskovosluzhbovtiv. *Molodyi vchenyi*, 11 (123), 23-26. [in Ukrainian].
8. Melnyk A. P. (2016) Peculiarities of psychological rehabilitation of military personnel who were in combat conditions. *Psychological Perspectives*. Issue 28. 176-185. [in Ukrainian].
9. Pasichnyk I. D., Demydiuk V. M. Osoblyvosti podolannia profesiinoho vyhorannia u seredovyschi viiskovosluzhbovtiv [Peculiarities of overcoming professional burnout among military personnel]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Psykholohia»: naukovi zhurnal. Ostroh.*. Vol. 16. 2023 4–12. [in Ukrainian].
10. Pervynna psykholohichna dopomoha i reabilitatsiia v boiovykh umovakh: Navchalno-metodychni posibnyk/ A.M. Romanyshyn, O.V. Boiko, I.M. Huzenko. Lviv: ASV, 2014. 140 s. [in Ukrainian].
11. Psykholohichna dopomoha osobystosti, shcho perezhivaie naslidky travmatychnykh podii : zb. statei. za nauk. red. T.M. Tytarenko. Kyiv : Milenium (2015). 150 s. [in Ukrainian].
12. Psykhosotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym ditiam, yikhnim batkam ta simiam z ditmy zi Skhodu Ukrainy : posib. dlia praktykiv sotsialnoi sfery. za red. L.S. Volynets. Kyiv : TOV «Vydavnychi dim «Kalyta», (2015). 72 s. [in Ukrainian].
13. Romanovska L. (2024) Osoblyvosti psykholohichnoi reabilitatsii osib, yaki perezhlyli travmivni podii. *Naukovi zhurnal «Psykholohichni travelohy»*. Vyp. 3. 251-260. [in Ukrainian].
14. Savchenko O.V., Mykhno T.V. (2023) Perezhyvannia sotsialnoi napruzhenosti v ukrainskomu suspilstvi: metodyka diahnostyky. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia*. № 2/3 (29), 86-94. [in Ukrainian].
15. Tiurina V., Solokhina L. (2022) Vplyv voiennykh konfliktiv na psykhične zdorovia liudyny: korotkyi ohliad zarubizhnykh doslidzhen. *Osobystist. Suspilstvo. Viina. Materialy Mizhnarodnoi konferentsii. Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav (m. Kharkiv, 15 kvit. 2022 r.)*. MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, Nats. politsiia Ukrainy ta i. Kh., 116–118. [in Ukrainian].
16. Fushtei O., Sarancha I. Osoblyvosti psykholohichnoi reabilitatsii ditei, yaki perezhlyli travmatychnyi dosvid voiennykh dii. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*. (1(57). 2023. S. 41-45. [in Ukrainian].
17. Tsarenko L. H. (2019) Osoblyvosti perezhivannia psykhotravmy pid chas voiennoho konfliktu. *Psykholohiia: teoriia i praktyka*, Vyp. 1 (3), 158-170. [in Ukrainian].
18. Chuiko O.V. (2017) Zarubizhni modeli psykhosotsialnoi reabilitatsii ditei, travmovanykh viinoiu. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*. № 1, 192-203. [in Ukrainian].
19. Shaumian O.H., Komisarchik L.E. (2020) Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia ditei, yaki postrazhdaly vnaslidok voiennoho konfliktu na skhodi Ukrainy. *Habitus*. Vypusk 18. T. 1., 145-149. [in Ukrainian].
20. Monden, K. R., Trost, Z., Scott, W., Bogart, K. R., & Driver, S. The unfairness of it all: Exploring the role of injustice appraisals in rehabilitation outcomes. *Rehabilitation Psychology*, 2016, P. 61
21. Frank, R. G., Caplan, B., & Rosenthal, M. (Eds.). *Handbook of rehabilitation psychology* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association. 2010.
22. Sánchez, J., Rosenthal, D. A., Tansey, T. N., Frain, M. P., & Bezyak, J. L. Predicting quality of life in adults with severe mental illness: Extending the international classification of functioning, disability, and health. *Rehabilitation Psychology*, 61, 2010. P. 19-31.
23. Stiers, W. Teaching the foundational principles of rehabilitation psychology. *Rehabilitation Psychology*, 61, 2016. P. 54-64
24. Tackett, M. J., Nash, L., Stucky, K. J., & Nierenberg, B. Supervision in rehabilitation psychology: Application of Beatrice Wright's value laden beliefs and principles. *Rehabilitation Psychology*, 61, 2016. P. 74-81.
25. White, G. W., Suchowierska, M., & Campbell, M. Developing and systematically implementing participatory action research. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 85(4, Suppl 2), 2004. P. 3-12.